

USNESENÍ

Krajský soud v Praze rozhodl v senátě složeném z předsedy senátu JUDr. Ljubomíra Drápala a soudkyň JUDr. Šárky Kamenické a Mgr. Hany Říhové v právní věci žalobkyně V [redacted] M [redacted], narozené dne [redacted], bytem v [redacted], zastoupené Mgr. Janem Lehovcem, advokátem se sídlem v Praze 1, Dlážďená č. 1586, proti žalovaným 1) M [redacted] M [redacted], narozené dne [redacted], bytem v [redacted], zastoupené Mgr. Štěpánkou Brožovou, advokátkou se sídlem v Berouně, Husovo náměstí č. 44, a 2) L [redacted] M [redacted], narozenému dne [redacted], bytem v [redacted], o právu nepominutelného dědice, o odvolání žalobkyně a žalované 1) proti rozsudku Okresního soudu v Berouně ze dne 26. července 2017 č.j. 4 C 171/2016-136, takto:

Rozsudek okresního soudu se zrušuje a věc se vrací Okresnímu soudu v Berouně k dalšímu řízení.

O d ů v o d n ě n í:

Okresní soud v Berouně usnesením ze dne 19.1.2016 č.j. 22 D 46/2016-2 zahájil řízení o pozůstalosti po I [redacted] M [redacted], narozeném dne [redacted] a zemřelém dne [redacted], a provedením úkonů v řízení pověřil Mgr. Andreu Cafourkovou, notářku v Berouně, jako soudní komisařku.

V průběhu řízení o pozůstalosti vyšlo najevo, že zůstavitel pořídil ve formě notářského zápisu sepsaného Mgr. Magdalenou Holečkovou, notářkou v Berouně, dne 15.7.2015 pod sp. zn. NZ 276/2015, N 318/2015 závět' a listinu o vydědění, kterou povolal za své dědice oba žalované a kterou vydědil žalobkyni (svou dceru) s odůvodněním, že o něho "neprojevovala opravdový zájem, jaký by projevovala měla". Poté, co žalobkyně uznala listinu ze dne 15.7.2015 za "pravou a platnou" a co namítla "nedůvodnost" svého vydědění, Okresní soud v Berouně usnesením ze dne 4.8.2016 č.j. 22 D 46/2016-255 žalobkyni uložil, aby ve lhůtě dvou měsíců od právní moci usnesení podala proti žalovaným žalobu "na určení, že je nepominutelným dědicem a náleží jí povinný díl z pozůstalosti". Dovedil, že žalobkyni by, kdyby byla vyděděna neplatně, náleželo "postavení nepominutelného dědice s nárokem na povinný díl a zároveň by byla účastníkem řízení v rozsahu vymezeném v ustanovení § 113 z.ř.s.", že však zákon "výslovně neupravuje procesní postup pro případ, kdy není zpochybňováno dědické právo, ale je pochybné právo nepominutelného dědice". Za použití "rozšiřujícího výkladu" ustanovení § 170 z.ř.s. pozůstalostní soud žalobkyni uložil, aby své právo nepominutelného dědice uplatnila žalobou, když "její právo se v této chvíli jeví jako slabší"; usnesení nabylo právní moci (podle potvrzení vyznačeném ve spise) dnem 17.9.2016.

Žalobkyně poukazuje na uvedené usnesení pozůstalostního soudu se žalobou podanou u soudu prvního stupně dne 25.8.2016 domáhala určení, že je "nepominutelným dědicem zůstavitele I [redacted] M [redacted]" a "náleží jí povinný díl z pozůstalosti". Žalobu zdůvodnila zejména tím, že zůstavitelem uplatněný důvod vydědění podle ustanovení § 1646 odst.1 písm.b) NOZ "není dán", neboť to byl zůstavitel, který se žalobkyní ukončil "veškeré kontakty" poté, co žalobkyně "pouze trvala na tom, aby zůstavitel splnil svou zákonnou vyživovací povinnost".

Okresní soud v Berouně rozsudkem ze dne 26.7.2017 č.j. 4 C 171/2016-136 žalobě vyhověl a rozhodl, že žalobkyně nemá vůči žalovaným právo na náhradu nákladů řízení. Na základě provedených důkazů dospěl k závěru, že žalobkyně sice o zůstavitele neprojevovala opravdový zájem, že však zůstavitel "celou roztržku zapříčinil" (odmítáním podílet se na nákladech stomatologické léčby žalobkyně v roce 2008) a dále "se na udržování tohoto stavu aktivně podílel" (tím, že nereagoval na zprávy žalobkyně a vyhýbal se společenským akcím, na nichž by žalobkyni mohl potkat). Protože vydědění "přichází v úvahu jen tam, kde zůstavitel o tento blízký příbuzenský vztah stojí, kde se ho nezájem potomka osobně citově dotýká, kde mu tento stav vadí, a nikoliv, jde-li o situaci, kdy je mu tento stav lhostejný, případně kdy k němu sám i podstatně přispěl", nebyl důvod vydědění podle ustanovení § 1646 odst.1 písm.b) NOZ naplněn. Rozhodnutí o náhradě nákladů řízení soud prvního stupně zdůvodnil ustanovením § 150 o.s.ř., když za okolností hodné zvláštního zřetele pro nepřiznání náhrady nákladů řízení žalobkyni považoval to, že žalovaní "procesní situaci nijak nezavinili, jelikož celý spor vznikl činností zůstavitele, kterou žalovaní nemohli ovlivnit", a že po žalovaných nelze spravedlivě požadovat, aby uznáním nároku žalobkyně popřeli poslední vůli zůstavitele.

Proti tomuto rozsudku soudu prvního stupně podaly odvolání žalobkyně a žalovaná 1).

Žalobkyně, která napadla rozsudek soudu prvního stupně pouze ve výroku o náhradě nákladů řízení, namítá, že "spor byl vyvolán a veden z důvodů stojících na straně žalované 1)", která odmítla uznat neplatnost vydědění, a že proto musela být srozměna s tím, že se žalobkyně bude domáhat svých práv žalobou. Žalobkyně navrhla, aby odvolací soud změnil rozsudek soudu prvního stupně tak, že žalobkyně má právo na náhradu nákladů řízení proti žalované 1).

Žalovaná 1) ve svém odvolání vytýká soudu prvního stupně, že nehodnotil provedené důkazy "objektivně a v jejich souhrnu" a že žalobě vyhověl, ačkoliv nebylo prokázáno, že by zůstavitel zapříčinil narušení vztahu se žalobkyní či že by "o vztah se žalobkyní nestál". Odmítla názor soudu prvního stupně, podle něhož zůstaviteli lze klást k tíži, že žalobkyni nekontaktoval, neboť po zůstaviteli nelze požadovat, aby ve stavu, "kdy věděl, že umírá, žalobkyni proslil, aby za ním přišla". Žalovaná 1) navrhla, aby odvolací soud změnil rozsudek soudu prvního stupně tak, že se žaloba zamítá.

Krajský soud v Praze jako soud odvolací po zjištění, že obě odvolání byla podána včas, k odvolání oprávněnými osobami a proti takovému rozhodnutí soudu prvního stupně, proti kterému je odvolání přípustné, a že odvoláním podaným žalovanou 1) byl napaden rozsudek soudu prvního stupně také vůči žalovanému 2), neboť oba žalovaní mají v řízení postavení nerozlučných společníků (§ 91 odst.2 o.s.ř.), přezkoumal napadený rozsudek a řízení, které jeho vydání předcházelo, ve smyslu ustanovení § 212 a § 212a o.s.ř. a dospěl k závěru, že odvolání žalované 1) je opodstatněné, byť z jiných než uvedených důvodů.

Účastníky řízení o pozůstalosti jsou v první řadě ti, o nichž lze mít důvodně za to, že jsou zůstavitelovými dědici (srov. § 110 odst.1 část první věty před středníkem z.ř.s.). Účastníkem řízení o pozůstalosti je také nepominutelný dědic, avšak jen tehdy (v tom rozsahu), jde-li v něm o soupis pozůstalosti, určení obvyklé ceny pozůstalosti a o vypořádání jeho povinného dílu (srov. § 113 z.ř.s.).

O vypořádání povinného dílu v řízení o pozůstalosti jde pouze tehdy, jestliže nepominutelný dědic na něj uplatnil právo v průběhu řízení o pozůstalosti u pozůstalostního soudu; v takovém případě o vypořádání povinného dílu nepominutelného dědice bude

rozhodnuto nebo o něm bude schválena dohoda pozůstalostním soudem v rozhodnutí o dědictví [srov. § 185 odst.3 písm.b) z.ř.s.]. V případě, že by nepominutelný dědic neuplatnil v průběhu řízení o pozůstalosti právo na svůj povinný díl u pozůstalostního soudu, je účastníkem řízení o pozůstalosti, jen jde-li v něm o soupis pozůstalosti a o určení obvyklé ceny pozůstalosti; právo na vypořádání povinného dílu (na zaplacení peněžní částky rovnající se hodnotě jeho povinného dílu) pak může požadovat žalobou podle Části třetí občanského soudního řádu. Přitom samozřejmě platí, že nepominutelný dědic nemůže uplatnit právo na vypořádání svého povinného dílu žalobou, jestliže je již dříve uplatnil u pozůstalostního soudu, a naopak, ledaže by svůj dřívější návrh vzal účinně zpět.

V projednávané věci je nepochybné, že dědici zůstavitele I. M. jsou na základě co do pravosti nepopřené závěti ze dne 15.7.2015 oba žalovaní a že žalobkyně je - jako dcera zůstavitele - zůstavitelovou nepominutelnou dědičkou, která má právo na povinný díl z pozůstalosti, ledaže by byla ze zákonných důvodů vyděděním z práva na povinný díl vyloučena nebo by byla v tomto právu zkrácena (srov. zejména § 1642, § 1643 odst.1 a § 1646 NOZ). Nepominutelný dědic má právo na povinný díl nejen tehdy, byl-li zůstavitelem v dědickém právu opominut, ale samozřejmě rovněž v případě, že byl vyděděn a že jeho vydědění je neplatné. Protože žalobkyně byla v dědickém právu zůstavitelem opominuta, nelze ji považovat za dědičku zůstavitele I. M.

Dědické právo je právo na pozůstalost nebo na poměrný podíl z ní (§ 1475 odst.1 NOZ). Dědí se na základě dědické smlouvy, ze závěti nebo ze zákona; tyto důvody mohou působit i vedle sebe (§ 1476 NOZ).

V řízení o pozůstalosti soud vyšetří dědická práva všech, které vyrozuměl o jejich dědickém právu nebo kteří řádně uplatnili své dědické právo, jestliže dědictví neodmítli nebo zaniklo-li jim právo odmítnout dědictví nebo je-li odmítnutí dědictví neplatné anebo jestliže se k odmítnutí dědictví nepřihlíží; nemohou-li všechna dědická práva vedle sebe obstát, je tu spor o dědické právo (srov. § 168 z.ř.s.).

Závisí-li vyřešení sporu o dědické právo na právním posouzení pouze takových skutečností, které jsou mezi dědici nesporné, soud usnesením rozhodne, s kterými účastníky bude nadále jednáno a kterým z účastníků se účast v řízení ukončuje (§ 169 odst.1 z.ř.s.). V případě, že pro vyřešení sporu o dědické právo je třeba prokázat skutečnosti, které jsou mezi dědici sporné, soud usnesením odkáže toho z účastníků, jehož dědické právo se jeví se zřetelem k okolnostem případu jako nejslabší, aby své právo uplatnil žalobou; k podání žaloby určí lhůtu, která nesmí být kratší než 2 měsíce (§ 170 odst.1 z.ř.s.).

Z výše uvedeného v první řadě vyplývá, že spor o dědické právo (z pohledu ustanovení § 168, § 169 a § 170 z.ř.s.) nastává jen tehdy, uplatňuje-li v řízení o pozůstalosti více osob svá (údajná) dědická práva, z nichž jedno vylučuje druhé, a je-li proto vyloučeno, aby rozhodnutím o dědictví mohlo být potvrzeno nabytí dědictví všem takovým osobám. Spor o dědické právo se přitom řeší pouze pro účely dalšího postupu v řízení o pozůstalosti, tedy jen za účelem zodpovězení otázky, s kým má být v průběhu řízení o pozůstalosti jednáno (jako s "dědicem") a kdo má mít možnost (jako "dědic") vykonávat svými procesními úkony vliv na průběh a výsledek řízení, tedy v tom, kdo má být pokládán za účastníka řízení o pozůstalosti podle ustanovení § 110 odst. 1 z.ř.s., když účastenství v řízení o pozůstalosti podle ustanovení § 110 odst.1 z.ř.s. odráží dědické právo.

Nepominutelný dědic není - jak vyplývá z výše uvedeného - dědicem zůstavitele a nemá právo na pozůstalost a ani na poměrný podíl z pozůstalosti; v případě, že nebyl platně vyděděn, mu z pozůstalosti náleží - jak uvedeno již výše - povinný díl a může požadovat jeho vypořádání, a to buď v samotném řízení o pozůstalosti (uplatnil-li na povinný díl právo v průběhu řízení), nebo žalobou podle Části třetí občanského soudního řádu.

V projednávané věci mezi žalobkyní na straně jedné a žalovanými na straně druhé nedošlo ke sporu o dědické právo. Žalobkyně nepopírá pravost listiny ze dne 15.7.2015; namítá toliko, že tu není dán důvod k jejímu vydědění podle ustanovení § 1646 odst.1 písm.b) NOZ, uplatňuje práva nepominutelného dědice, a mezi žalobkyní a žalovanými tedy vznikl spor o to, zda žalobkyně má právo na povinný díl z pozůstalosti.

Postupem podle ustanovení § 168, § 169 a § 170 z.ř.s. se v řízení o pozůstalosti řeší spor o dědické právo a užití těchto ustanovení při řešení sporu o to, zda byl nepominutelný dědic vyděděn neplatně a zda tedy má právo na povinný díl z pozůstalosti, je jednak nepřipustné, jednak i z procesního hlediska (naprosto) zbytečné. Není správný (a ani podložený) názor, že by (snad) - jak se domníval pozůstalostní soud - zákon "výslovně neupravoval procesní postup pro případ, kdy není zpochybňováno dědické právo, ale je pochybné právo nepominutelného dědice"; uvedený spor se řeší - jak již uvedeno výše - jako předběžná otázka pro rozhodnutí o požadavku (návrhu) nepominutelného dědice na vypořádání povinného dílu, a to buď v řízení o pozůstalosti (uplatnil-li na povinný díl právo v průběhu řízení o pozůstalosti), nebo žalobou podle Části třetí občanského soudního řádu, a pro jakýkoliv "rozšiřující výklad" ustanovení § 170 z.ř.s. tu není žádný důvod.

V občanském soudním řízení se lze žalobou domáhat určení, že tu právní poměr nebo právo je či není jen tehdy, je-li na tom naléhavý právní zájem (srov. § 80 o.s.ř.).

Podle ustálené judikatury soudů naléhavý právní zájem o určení, zda tu právní vztah nebo právo je či není, je dán zejména tam, kde by bez tohoto určení bylo ohroženo právo žalobce nebo kde by se bez tohoto určení jeho právní postavení stalo nejistým. Žaloba domáhající se určení podle ustanovení § 80 o.s.ř. nemůže být zpravidla opodstatněna tam, kde lze žalovat na splnění povinnosti (srov. například R 17/1972). Vyslovený předpoklad však nelze chápat všeobecně. Prokáže-li žalobce, že má právní zájem na tom, aby bylo určeno určité právo nebo právní poměr, přestože by mohl žalovat přímo na splnění povinnosti, nelze mu určovací žalobu odepřít. Za nedovolenou - při možnosti žaloby na plnění - lze považovat určovací žalobu jen tam, kde by nesloužila potřebám praktického života, nýbrž jen ke zbytečnému rozmnožování sporů. Jestliže se určením, že tu právní vztah nebo právo je či není, vytvoří pevný právní základ pro právní vztahy účastníků sporu (a předejde se tak žalobě o plnění), je určovací žaloba přípustná i přesto, že je možná také žaloba na splnění povinnosti (srov. například rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 27.3.1997 sp. zn. 3 Cdon 1338/96, publikovaný v časopise Soudní judikatura pod č. 21, ročník 1997). Není-li naléhavý právní zájem na požadovaném určení zřejmě patrný z povahy věci nebo okolností případu, musí žalobce v žalobě o určení, zda tu právní vztah nebo právo je či není, vždy tvrdit a prokazovat skutečnosti, z nichž vyplývá, že má na požadovaném určení naléhavý právní zájem; jde o procesní povinnost, a proto je soud povinen žalobce o tom poučit.

Žaloba podaná dědicem (účastníkem řízení o pozůstalosti podle ustanovení § 110 odst.1 z.ř.s.) na základě odkazu, učiněného soudem v řízení o pozůstalosti podle ustanovení § 170 z.ř.s. není žalobou o určení, zda tu právní vztah nebo právo je či není, ve smyslu ustanovení § 80 o.s.ř.; naléhavý právní zájem na určení právního vztahu z dědického práva, z

něhož vyplývá, s kým bude nadále jednáno jako s účastníkem řízení o dědictví, proto není třeba tvrdit a ani prokazovat. Uvedené ovšem platí jen tehdy, odpovídá-li žaloba požadavkům ustanovení § 170 z.ř.s. Podal-li žalobu někdo jiný než dědic (účastník řízení o pozůstalosti podle ustanovení § 110 odst.1 z.ř.s.) nebo je-li předmětem žaloby něco jiného než spor o dědické právo, může být žalobě o určení, zda tu právní vztah nebo právo je či není, vyhověno, jen jestliže bude tvrzen a prokázán naléhavý právní zájem na požadovaném určení (80 o.s.ř.).

Usnesení, kterým soud v řízení o pozůstalosti odkáže účastníka řízení o pozůstalosti, aby své právo uplatnil žalobou, nemusí vždy - jako tomu bylo také v projednávané věci - odpovídat (všem) požadavkům ustanovení § 170 odst.1 z.ř.s. V takovém případě je soud, který o žalobě rozhoduje, vždy povinen poučit žalobce o všech náležitostech žaloby, popřípadě též o povinnosti tvrdit všechny rozhodné skutečnosti, tak, aby jen v důsledku chybného odkazu na uplatnění práva žalobou neutrpěl újmu na svých právech.

V posuzovaném případě žalobkyně ve své žalobě neuplatnila právo ze sporu o dědické právo, a její žaloba proto nebyla podána v souladu s požadavky ustanovení § 170 z.ř.s. Za této situace byla povinna tvrdit a prokázat svůj naléhavý právní zájem na určení, že je "nepominutelným dědicem zůstavitele I. M." a "náleží jí povinný díl z pozůstalosti", a to zejména s ohledem na možné uplatnění (cestou žaloby podle Části třetí občanského soudního řádu) požadavku na splnění povinnosti (na zaplacení peněžní částky rovnající se hodnotě povinného dílu). Žalobkyně to však neučinila a soud prvního stupně - zřejmě veden chybným názorem o povaze žaloby - jí o tom nepoučil a ani naléhavý právní zájem žalobkyně na požadovaném určení nezkoumal.

Z uvedeného vyplývá, že rozsudek soudu prvního stupně je postižen vadami, které mohly mít za následek nesprávné rozhodnutí ve věci, přičemž za odvolacího řízení nemohla být zjednána náprava (srov. též k 213b odst.2 o.s.ř.). Odvolací soud proto bez nařízení jednání [§ 214 odst. 2 písm. d) o.s.ř.] napadený rozsudek zrušil [§ 219a odst.1 písm.a) o.s.ř.] a věc vrátil soudu prvního stupně k dalšímu řízení [§ 221 odst. 1 písm. a) o.s.ř.].

Právní názor vyslovený v tomto usnesení je závazný (§ 226 odst. 1 o.s.ř.). V novém rozhodnutí soud prvního stupně rozhodne též o náhradě nákladů, které vznikly za odvolacího řízení (§ 224 odst.3 o.s.ř.).

Poučení o opravném prostředku:

Proti tomuto usnesení není dovolání přípustné [§ 238 odst.1 písm.k) o.s.ř.].

V Praze dne 1. února 2018

JUDr. Ljubomír Drápal v. r.
předseda senátu